

zásadně a důsledně, nejsou-li pouhý náladový projev jednotlivců, mohou usplítnout směr mezi sociální demokracií a opravdovou velikou tvůrčí poezií moderní. Neboť p. Hradecký nechce nic víc a nic méně, než celou velikou poezii *všelidskou*, která se obrací k člověku a jen k člověku a vybujuje v něm nekladnější touhy životní. Čeho žádá po poezii p. Hradecký, splnil na př. Shelley, a nevím, proč mělo by být dělnictvo odlučováno od něho a duchů jemu podobných, od básníků, kteří jako on připravovali zrození moderního člověka a spolupracovali na něm. Až dělnictvo vyspěje, zažene samo malodušné ochránče z vlastního tábora, kteří je pokládali za nedospělé dítě a chtěli je krmiti rozžvýkanou, seslabenou a odmocněnou stravou, různými básnickými dětskými moučkami, na něž lepili pravověrné etikety sociálně demokratického stranictví; až dělnictvo vyspěje, pochopí, že etiketou, vnějším tendenčním tvůrčím nezlepšila se o nic vnitřní výživnost a hodnota takového přípravku a zakáže si samo takový pochybný průmysl. Až dělnictvo se *cele* vnitřně osvobodí, pochopí i poezii úplně svobodnou, volnou a velikou a zamiluje si ji; a pochopí, že není nijak *zvláštní* měšťácké a dělnické poesie, že jest poesie *jediná*, protože každý velký duch a každé veliké srdce v každé době a v každém věku cítilo nelad a nespravedlivost světa a připravovalo jeho vyrovnání, a nebude chtít zotročovat i zapřahat ji před vůz své strany a žádati od ní služeb tahounských; porozumí, že jen poesie zcela svobodná a nezávislá na stranických tendencích může být tím velkým životním kvasem, jak správně jej cítí jako cíl básnické tvorby článek p. Hradeckého.

Jindřich Vodák jako kritik

Přeji kritice, i když si obírá mne za svůj předmět, volnosti co nejširší; *jest mně úplně lhostejno*, jaké závěry a soudy vyvozuje z mých skutečností uměleckých: vím, že soud, který není organický a nevniká v sám kontext mé osobnosti a mého díla, byť tvářil se sebestopověšněji, není než vratký a efemerní výraz rozmaru nebo zloby a že bude zkorigován budoucností více méně blízkou nebo vzdálenou. Čeho však nesnáším, jest jedno: zřejmá nepoctivost, nepoctivost, řekl bych, skoro již v *občanském* smyslu slova; nestrpím, aby kritik falšoval samy mé skutečnosti umělecky nebo kriticky tvůrčí, samy návěsti svého soudu; aby na př. píši-li o horách, netvrdil, že píši o údolích a vice versa. A čehosi tomu velmi blízkého dopustil se p. Jindřich Vodák v Čase 11. května; a odtud tyto řádky, které píši ne bez pocitu hanby za dnešní literární politikaření české, které umožnilo takový zjev. Jde o muže, s nímž jsem leckdy nesouhlasil literárně, jehož kritickou metodu pokládám jsem a pokládám často za neúplnou nebo vnějškovou, ale kterého přesto vážil jsem si jako člověka literárně vzdělaného a především kritika dobré vůle, který se leckdy mylí, ale jenž nechce klamat ani sebe ani jiných. Dnes jsem nucen pochybovati i o tom — odtud pocit ponížení, který se mne bezděky zmocňuje. *Proli tomu tedy bojovat? A dnes bojovat? Přít se neustále a znova a znova o literární násobilku?*

Ve své knize „Duši a dílu“, v hlavních portrétech jejích, podávám cosi, co v české literární historii nebo kritice není právě běžné: pokus, dobrati se rozbořením básnickova *výrazu* tvůrčích sil, které jej vytvořily. Až posud skoro vždycky a výlučně vycházelo se od látky, od ideí, od tendencí společenských, přesvědčení myšlenkových a filosofických, názorů sociálních, které básník hlásal nebo jež se v díle

jeho obrázely; vycházelo se tedy od čehosi mnohem všeobecnějšího a abstraktnějšího, než vycházím já. Neboť umělecký výraz jest nejvlastnější vlastnictví tvůrce, o něž nesdílel se s nikým druhým, kdežto ideje, myšlenky, přesvědčení filosofická nebo občanská a společenská jsou obecným majetkem celé doby; jediné z uměleckého výrazu jest možno přiblížiti se ději tvůrčímu, vystihnouti jej v jeho jedinečnosti a konkrétnosti; jediné odtud jest možno vniknouti v samo tvůrčí dílo básnickovo, ve způsob, jak *tvorí svou básnickou skutečnost*. To vidí a vyčte z mé knihy literární dítě.

A nyní přijde p. Jindřich Vodák, postaví v Čase pravdu na hlavu, z bílého udělá černé a nalezne smutnou odvalu, psáti o mně jako o představiteli staré kritické školy, která prý „básnické obrazy a představy snižovala na pouhou vnější, pomocnou a provázající okolnost“, která prý „přichází k umění a zvláště k literatuře z oblasti teorií, formulí, pouhých logických a matematických schémat“, jejíž prý „první slovo jest abstrakce, druhé zase abstrakce a třetí ještě abstrakce“, již prý všechna tvorba jest jen příležitostí, aby z ní „vyvozovala filosofii, metafysiku, sociologii průvodců“.

Člověk žasne prostě: smí se dnes provozovat beztravně takové penězokazectví? Mně jest básnický obraz samým středem kritického zájmu — proto p. Vodák řekne, že jej snižuji na cosi docela vedlejšího! Já vycházím od nejkonkrétnějšího konkréta a vyšetřuji samu tvůrčí funkci básnickou — proto klevetí p. Vodák, že vnaším do kritiky nějaký abstraktní apriorism, snad matematický dokonce! Já pomíjím často úplně filosofické a sociální intence básníků a vystihuji jen, jak vytvářejí svou básnickou *skutečnost* — mám stanovisko ryze a výlučně umělecky konkrétní, tvárně tvůrčí — proto udělá ze mne p. Vodák didaktika, který loví z básní „metafysické, filosofické a mravní myšlenky“ a hodnotí básně podle toho, kolik z nich „dokazují“!

Ve své studii o Máchovi změřil jsem přímo rozpětí obraznosti Máchovy tím, že jsem určil vzdálenost představ, které jsou mezmi jeho obrazů; vystihl jsem i citově rychlé její tempo, letmo přeskakující z oblasti do oblasti, a zejména její tvůrčí samostatnost, která ze zcela nepatrných postřehů smyslových vytváří složité útvary samostatné krásy verbalistní. To všechno zdá se však p. Vodákovi „odhmotňování“ a „odživotňování“, neboť jest z lidí, kteří mají slovo „život“ neustále v ústech, ale nemají potuchy o jeho smyslu a dosahu; jim životem jest jíst, spát, pohybovat se, číst, debatovat a psát referáty, ale že vrcholem života jest *tvůrčí děj*, že tvůrčí děj jest *skutečnost nad všechny skutečnosti* a že sloužím životu více než kdo jiný, přiblížím-li čtenáři tomuto ději tvůrčímu, ukáži-li mu samu jeho funkci, vložím-li do ní takřka prst jeho, toto netuší.¹ Vložím-li jediný obraz Máchův, vložím-li

1 - Z téhož druhu lidí jest i p. F. V. Krejčí. V Právu lidu psal, že „není vidět mostů od mých duchových dramát do skutečného života“ a že „neříkám nic davům, čekám od Umění dary krásy“. Panu Krejčimu patrně duchový život jest něco protikladného životu skutečnému, kdežto mně duchový život jest skutečnost skutečnější než skutečnost t. zv. skutečného života p. F. V. Krejčího. Život duchový jest zde proto, aby byl napodoben t. zv. životem skutečným a ne naopak. Že bych neměl co dáti „davům“, o tom pochybuji; možná, že v „davech“ jsou jednotlivci, kterým bych dal více než jim dovedou dáti na příklad feuilletony soudružky Marie Majerové, ano, možná, že toho mám i pozitivní důkazy. Jest úžasné, jak jest vlastně

se čtenářem oblasti, jimiž proletěla obraznost Máchova, nutím-li jej, aby napodobil mentálně jeho tvůrčí výboj, dal jsem mu tím poznati víc ze života a ze skutečnosti — a sice ze života *vrcholného* a ze skutečnosti *nejskutečnější* a *nejmocnější* — než kdybych mu, jak činí p. Vodák ve svém referátě, serviroval s vlastní poetickou omáčkou parafrázi hlavních dějových scén „Máje“ nebo zcela vnějškovými látkovými obdobami z Beethovenova „Fidelia“ chtěl podtrhnouti čtenáři jejich pathos. Neboť pan Vodák na své neštěstí neodolal: vydral mně z ruky můj nástroj a že mně na něm zahraje: chce ukázati — s velkým nákladem poetického furoru jinak u něho nezvyklého — jak vypadá moderní kritika Máchy! On, Vodák, prima vista, bez příprav dovede všecko mnohem lépe pochopit a podat než já po dlouhé průpravě. O žalný kvase řevnivosti, kam nezavádíš lidi! Vodáka na př. k tomu, že mezi snídání a večeří „vybuduje“ kritice zcela nové základy — stačí k tomu našemu svědomitému badateli jediný hubený citátek z Carlyla¹ — a uvede svůj směřotvorný reformní čin bez frází a póz, věcně a střizlivě, „beze vši objevitelské okázalosti, jak se na dospělého ducha sluší“ — osudným monologem Hamletovým: „Být čili nebýt, ta jest otázka“ dnes pro českou kritiku. Slyš světe takového „dospělého ducha“ Vodáka: Buď půjde česká kritika cestou Šaldovou — pak jde vstříc věčné záhubě a strhne do ní i všecko krásné písemnictví české (ani tomuto bezduchému demagogickému slágru patent Jan Herben neodolal náš „dospělý duch“!) — nebo půjde cestou Vodákovou k věčné spáse a radosti. Na takové křižovatce stojíme, ó hrůzo!

Ale tu dovršuje se malér p. Vodákův. Jeho methoda totiž, již on by chtěl podati Máchu, není nic jiného než ohřátý nejstarší ragout: pan Vodák rozšlapává jen to, na co mnohem diskretněji před léty upozornil již — p. Jan Voborník ve své knížce o Máchovi, určené mládeži středoškolské; rozšlapává jen a rozřeďuje jen nejlacinější módní socialistickou stafáží („rozedraný žebrák v kvetoucí Královské oboře“, „svištění zdvihadla vyvázejícího havíře příbramských dolů“) poukaz Voborníkův na Beethovenova „Fidelia“! Jenže Voborník cítil již správně, že takovými vzdálenými látkovými obdobami nevyloží se ničť tvůrčí jedinečnost; jenže Voborník cítil již, že takto sypal by se čtenáři písek do očí a že místo kritiky provozovalo by se pusté krasořečnictví a spokojil se proto slušně a stoudně pouhou několikaslavnou narážkou! Zde chytil se Vodák sám do vlastní léčky a zde můžeš tak změřiti si spolehlivě jeho věcnost, původnost, takt i „dospělost“ duševní a ne naposledy i jeho kritické — novotářství!

P. Vodáka páli, zejména také, že zjistil jsem a vyložil jsem u Máchy samoúčelný verbalism, absolutní tvůrčí výbojnost jeho slovního výrazu. Chápu to ovšem: zde jest něco, co musí být proti srsti realistickému kritikovi, jenž nechce a nedovede znáti z tvůrčího děje nic, než věcné pozorování a věcnou názornost, a kterému jimi

podceňován a urážen lid právě těmi, kdož hrají si na jeho advokáty a poručníky; podle nich, jedinou stravou pro lid byla by průměrná a podprůměrná literatura přemletá a rozředěná. Na štěstí lid má mnohem lepší zuby i silnější žaludek, než tuší tito umělečtí filantropové, jejichž ochranné teorie čpí poněkud starostmi o vlastní krátek.

1 - A ani tomu neporozuměl: citát z Carlyla mluví vpravdě pro methodou a ne Vodákovu, jak pochopí každý, kdo umí číst a kdo četl mou knihu.

vyčerpává se celý děj tvůrčí (vpravdě jsou jen jeho složky a ne složky hlavní a nejvyšší). Proto pokouší se, ovšem bezradně a bezúspěšně, seslabiti mé výroky tím, že proti mému podrobnému a ověřenému výkladu strojí z rozpaků hypotesu opačnou, jako by všechen výrazový absolutism Máchův byl pouhý náhodný jev, pouhý důsledek mládí Máchova a jeho umělecké neorientovanosti: Máchova byl prý ještě umělec „nevyzkoušený“, „nevycvičený“, „tápající“, „který se chápal čehokoliv“, jen aby ukojil svou potřebu výrazovou. Že „výklad“ tento jest zcela prázdný a nesmyslný, jest jasné každému, kdo četl v mé knize *důkaz* toho, jak často vychází Máchova z nejbystřejších, nejpřesnějších a nejjemnějších postřehů smyslových a jak ve všem všudy jest umělec nanejvýš vyspělý a uvědomělý, vypočítavající přesně dosah a nosnost každé představy! Nic zmateného, nic „primitivního“, nic náhodného, jak se domnívá p. Vodák, není v Máchovi: nýbrž sám umělecký záměr a cíl a sama umělecká zákonnost, ale ovšem zákonnost jiného rázu a jiného ustrojení, než kterou dovede připustiti a vyložiti p. Vodák svou theorii věcné názornosti!¹

Jsou ještě některé jiné drobnější námitky p. Vodákovy, jež jest mně přímo stydno vyvracet: chvílemi, čteš-li své kritiky, zdá se ti, že jsi psal pro estetické negry a že měl jsi vždycky odkázat na nějaký průpravný slabikář, aby se poučili o pojmech a soudech, které měl jsi pošetilost předpokládati u nich.

Tak jest lež, že „vybudoval“ jsem svou stať o Tereze Novákové na citátu ze Schwoba; s portrétem Terezy Novákové byl jsem alespoň mentálně hotov, když mne napadlo slovo Schwobovo a připsal jsem je expost k titulu, poněvadž zkonkretňuje tvůrčí problém Terezy Novákové a dává mu estetickou důsaznost. Panu Vodákovi byl však záminkou, aby hledal s naivností sobě vlastní „rozpory“ mezi stať o Novákové a stať o Zolovi. A přece věc jest jasná a bezesporná jako definice trojúhelníku. Schwob praví: „Uměním třeba dáti jedinečnosti *ilusi* všeobecnosti.“ Jak může však Zola dáti ilusi všeobecnosti jedinečností, když jedinečnosti v něm vůbec není, když vycházel hned od počátku z apriorních všeobecností? Tereza Nováková naopak vychází z jednotlivin a z jedinečností a *dobírá* se „*iluse* všeobecnosti“ v posledních dílech uměním — a vyložil jsem jakým uměním: *dramatickou komposicí* — tou liší se toto genere „Děti čistého živého“ od prací předchozích, které byly jen empiricky životopisné monografie jednotlivců. Proto není pravda, co píše p. Vodák, že již „Jan Jílek, Jiří Šmatlán a Librův grunt jsou myšleni s touž všeobecností a nestojí v ní o nic pozadu za Děti“; každý soudce esteticky vzdělaný vidí naopak, že jsou na *nižším stupni* komposičním a formovém, na nižším stupni umělecké objektivnosti než „Děti čistého živého“!

Nebo: p. Vodákovi nelíbí se kriteria, jimiž soudím Zolu; nelíbí se mu, že vytýkám jak není u něho osobního, životně vývojného vztahu k dílu, „problému výchovy

1 Pan Vodák v I. sloupci své „recenze“ tváří se, jako bych svou theorii výrazového absolutismu romantického měl z Walzela. Neznám příručky Walzelovy dodnes; kdyby mně byla pomůckou k mé práci, byl bych to poznamenal otevřeně jako jsem to poznamenal o jiných knihách; odmítám tedy tuto insinuaci páně Vodákovu. Ale mladý filolog píše mně, že příručka Walzelova jest ryze popisná a historická a nepodává nic z toho, co podávám já: psychologickou a stylistickou genesi romantického výrazu. A opravdu to, co cituje pan Vodák z Walzela, není než zcela běžný popis romantického stylu, známý již z Heyma nebo R. Huchové.

a očisty dílem básnickým“, metafysické revolty, boje s osudem (p. Vodák, aby tuto představu snížil a zatemnil, mluví impostorsky o „hádkách s osudem“). Dobrá: tak píše p. Vodák na str. 5. O stránku dál snažil se zpodobnit dramatický vývoj Sv. Čecha. A v čem nalézá jeho kritérium? V *témž, v čem já, v témž, co zahrvoval u mého Zoly*: ve výchově a očistě, v růstu mravním, v zduchování. Jak prý překonal v „Žižkovi“ smyslnost „Adamitu“! Jak prý obraznost jeho se „pročistila“ a „prometla“! Nebo nechápe p. Vodák, že smyslnost může být osudem něčím a že boj s ní jest boj s osudem?

Nebo: mám vykládat, v čem pojetí metafory u Claudela rozchází se s obyčejným jejím školským pojetím? A mám mu vykládat, proč a jak pojem metafory Claudelovy jest samým klíčem tvorby básnické? Ale pak by mohl také chtít, abych mu vykládal základy matematiky a když by jim nerozuměl, řekl by s herbenovskopilátovskou rozsaftností: „Věty Šaldovy nezní vždycky jasně“ (zvláště když se citují kuse a vynechává se při nich doplněk, dodávám za sebe, neboť ani této poskvrně nevyhnul se p. Vodák ve svém referátě!). Neboť tento muž uvykl již, příčiny své nechápavosti hledati ne v sobě, nýbrž stůj co stůj v kritisovaném, a dovede po případě, potřebuje-li toho, nepochopiti i definice elipsy nebo paraboly.

Ukázal jsem nedávno na Herbenových polemikách, že vynalezl podivuhodné polemické umění, nakresliti vlastní portrét a podepsat pod něj svého odpůrce. Na tuto chytristiku upamatovalo mne počínání Vodákovy, který na konci svého referátu vyčítá mé knize „únavnou profesorskou šedivinu“. Nastojte a sluch zbystřete: Vodák hází po jiném — profesorskou šedivinou! Zítra hodí snad po mně realistickým suchoparem; neboť ten muž má opravdu kuráž. I „kazatelskou příslnost“ a „upjatost“ našel v mé knize — on, profesor Vodák!

Na všech stranách týčí prý se „vysoká zeď“ odbornictví, přes kterou nikam není vidět“. Milý dobrý profesore Vodáku, jsou lidé, kteří ani na vrcholech alpských nic nevidí, neboť neumějí zdvihnout hlavy nebo nemají dobrého zraku. Jsou lidé, kteří i na nejkrásnější vyhlídce budou hledat a počítat vši na květince, která jim kvete u nohou. Výtka odbornictví, obmezenectví, neživotnosti, obzorové zúženosti a těsnosti z *Vášich* úst nechává mne proto úplně lhostejným. Jsou lidé, kteří, mají-li něco z knihy pochopit, musí býti rypáni každou chvíli autorem do žeber — ale to jest familierní zvyk, kterému nejsem oddán, a pozornost za tuto cenu nejsem uvyklý si kupovati.

Já vím zcela určitě, a každé dítě dobré vůle to vidí, že v „Duši a díle“ nepěstuji odbornictví pro odbornictví, učenosti pro učenost; co zde podávám, není učenost scholastická, nýbrž *nauka životní* v plném a ryzím smyslu slova. Neboť tvorba básnická jest mně jeden z vrcholných dějů životních a ukáží-li co nejpodrobněji a nejpřesněji, jak vytváří básnickou skutečnost Flaubert nebo Máchy nebo Rousseau nebo Březina, sestoupím-li se čtenářem jak nehlouběji mohu v samu jejich tvůrčí funkci, mám jistotu, že uvedl jsem jej *do dílny životní* a ne do křivule, v níž rodí se homunculus, a že sloužil jsem životu a ne papíru.

Vy tvrdíte o sobě, že znáte pravou cestu k životu v kritice. Nuže, milý pane, seberte své recenze, které tisknete v novinách již desetiletí, v knihu, a pohovoříme si o ní. Odložte jednou již svůj nemístný stud a položte se také na pitevný stůl, na nějž jste posud kladl jen jiné. Před šesti lety byl již papír koupen na soubor *Vášich* článků literárních, a Vy poslední chvíli zase jste utekl od veřejného počtu

ze své činnosti. Nemyslíte, že jest v tom něco zahanbujícího a přímo nepřirozeného, píše-li literát jako Vy desetiletí a desetiletí, potiskl-li haldy novinářského papíru a — nevydal přitom ani sebetenčí knížičky, ani stínu toho, co dalo by se nazvat dílem literárním? „Být či nebýt“, ano v Hamletovi jest taková otázka. Nemyslíte, že přistupuje k Vám jako ke kritikovi již co nejtěsněji a co nejnaléhavěji?

Česká literatura a sociální demokracie

(Replika p. F. V. Krejčtému)

Ani já nemám chuti a dokonce již ne času k polemickému sporu, a nejméně již slo mně a jde mně o nějaké osobní potyčky s p. F. V. Krejčím nebo jiným sociálním demokratem. Jen pro zásadnou důsažnost těchto otázek pro českou kulturu a její vývoj vyvolal jsem diskusi o nich, ačkoliv jsem věděl, že odpoví mně stranická zaujatost a nepřístupnost, jakož se také stalo. Píší-li dnes ještě několik slov epilogu, píší je jen proto, abych zdůvodnil své stanovisko lidem vlastního soudu a vlastní myšlenky.

Pan Krejčl praví, že spor točí se kolem dvou bodů: jde prý o poměr moderní české literatury k sociální demokracii a o mé „třnutí ke katolicismu“. Již toto druhé slovo p. Krejčtého falšuje však situaci a klade křivě otázku. Neřekl jsem nikdy, že „třnu ke katolicismu“, řekl jsem jen, že „nevím, přiblíží-li mne k němu nebo oddálí-li mne od něho můj příští vývoj“ — to jest něco zcela jiného, p. Krejčl! Katolicism jest mně soubor otázek a problémů nejrůznějších: od noetiky a dogmatiky až do katolicisujícího estétství, jaká to škála představ a pojmů! To je blížiti se mu na jedné straně a vzdalovati se od něho na straně druhé! Jest na př. katolické klima duševní, katolická smyslnost: znatelům Musseta, Verlaina a u nás Máchy jest jasné, co chci říci. A na druhé straně stačí čísti pozorně Comta, zakladatele moderní sociologie, aby pochopil, kolik žije v něm z katolické disciplíny a z jeho společenského pozitivismu. Znatel Nietzscheho ví, jak i jeho okouzloval katolicism ve svých chvílích zpod masky genia latinského; a Stendhal měl dny, kdy bez něho byl by nesnesl moderního světa a života — tak pustý byl mu a sestřízlivě! Sapientí sat! Je-li kdo moderní sociální romanopisec, jest to jistě Charles Louis Philippe, a také on měl období, kdy byl poután katolicismem. Vůbec: spisovatel, básník, umělec, a něhož nikdy katolicism nepůsobil, který nepodleh po té nebo oné stránce jeho kouzlu, jest mně podezřelý jako mediokrita, jako duševní tustokožec, jako syrovátkář obraznosti. Ne-li nic jiného, *jedinečnou školou pro psychologa* jest a bude vždycky!

Já napsal své slovo o katolicismu na *obranu duchového seburčení a duchové volnosti*, jež by nám rád upřel volnomyšlenkářsky přebarvený protestantism à la Herben; a jsem rád, že jsem je vyřkl — bylo věru již na čase!

A snesu s lehkým shovívavým úsměvem obvinění p. Krejčtého, jako bych pěstoval v České kultuře „podivné orchideje reakčních tendencí“ (čímž jsou míněny články Alfr. da Fuchse a Paula Claudela). Pan Krejčl rozdělil si totiž velmi pohodlně a velmi prostoduše svět svým pravověrným sociálně demokratickým lineálem na dvě půlky: jedna je černá, druhá je bílá. Na jedné straně ve svorném objetí sociální demokracie, moderní vědy, sociální pokrok, nový názor světový, mravní hodnoty, dramatické vzruchy, moderní lyrický pathos — na druhé straně zatuch-